

Introduktion

Den svenska lammköttproduktionen har ökat under senare år medan produktion av mjölk, nöt- och griskött minskat. Men trots lammproduktionens positiva utveckling är den fortfarande mycket liten. Lamm- och fårkött utgör knappt 1 % av Sveriges totala köttproduktion och endast 40 % av det lamm- och fårkött som konsumeras i Sverige har producerats inom landet. Dessutom är lammköttproduktionen till övervägande delen fortfarande mycket småskalig.

Närmare hälften av fåren finns i besättningar med mindre än 50 tackor och baggar¹⁾ och endast 6 % finns i besättningar med 400 eller flera enligt figur 1. Antalet får i små besättningar har minskat endast långsamt och antalet i stora besättningar har inte ökat särskilt mycket sedan mitten av 1990-talet. Detta kan jämföras med mjölkproduktionen där antalet kor i besättningar med 1-9 kor (motsvarande 1-49 tackor) minskat från 13 000 till 2 000 och antalet kor i besättningar med ≥ 50 kor (motsvarande ≥ 400 tackor) ökat från 130 000 till 230 000 sedan år 1995 (Sveriges officiella statistik, 2007).

Mätt i antalet besättningar dominerar de små ännu mera inom lammproduktionen. 85 % av besättningarna har mindre än 50 tackor och endast 0,3 % har 400 eller flera (SCB, 2007). Denna storleksstruktur torde delvis kunna förklaras av att små fårbesättningar är lätta att sköta på fritid. De kan dessutom ge en viss arbetsersättning om de sköts med billiga befintliga resurser (Kumm, 2006). För stora besättningar krävs däremot i allmänhet nya resurser anskaffade till marknadspris och för full kostnadstäckning fordras då cirka 500 tackor enligt figur 2. För vinst (intäkter > kostnader) fordras ännu större besättningar.

Figuren bygger på 2006 års priser och att marken där bete och vintergrovfoder odlas har alternativkostnaden (= lönsamhet i bästa alternativa användning) noll. Vid dessa förutsättningar har kombinerad vår- och sommarlammsproduktion med finull*dorsettackor betäckta med texelbaggar bättre lönsamhet än höstlammsproduktion med gotlandsfår. Den kraftiga prisökningen på kraftfoder under hösten 2007 försämrar lönsamheten särskilt vid vinter- och vårlammsproduktion, där lammtillväxten helt och hållet sker på stall med stor kraftfoderåtgång, såvida inte lammpriserna ökar betydligt eller kraftfoderpriserna åter faller tillbaka mot tidigare nivå (Fag & Fag, 2007).

I skogsbygder särskilt i norra Sverige är kompensationsbidragen och miljöersättningarna till vall höga. På gårdar med relativt sett goda produktionsförutsättningar i sådana bygder ligger lönsamhetskurvorna högre än i figur 2 varför full kostnadstäckning kan nås i mindre besättningar än vad figuren anger (Kumm, 2006).

1) Endast några få procent är baggar varför antal tackor är obetydligt mindre än antalet tackor och baggar. I kalkyler som presenteras senare är besättningsstorleken uttryckt i antalet tackor. Därför används antalet tackor synonymt med antalet tackor och baggar i fortsättningen.

Figur 2 antyder att besättningar med mer än cirka 500 tackor (eller något mindre i vissa skogsbygder) kan ge full täckning av alla kostnader inklusive lantarbetarelön, nya

byggnader, nya stängsel och nya maskiner och därtill en viss företagarevinst. Full kostnadstäckning är däremot svår att uppnå i flertalet andra produktionsgrenar i jordbruket (Agriwise, 2006).

Varför förekommer då så ytterst få stora fårbesättningar i Sverige? En tänkbar orsak kan vara att lönsamheten inte är så god som de teoretiska kalkylerna antyder. Avvikelsen kan i så fall bero på lägre intäkter och högre kostnader under några år vid uppbyggnaden av stora besättningar (tillväxtupppoffringar). Detta stöds av bokföringsmaterial som visar att större fårföretag i genomsnitt har lägre arbets- och kapitalinkomst än mindre fårföretag år 2007, vilket förklaras av att en del företag i den större gruppen hade genomfört byggnadsinvesteringar som ännu inte gett fullt utslag i produktionen (LRF Konsult, 2007). Det kan också finnas bestående stordriftsnackdelar som gör att stora besättningar inte är så fördelaktiga som figur 2 antyder. Kanske är det så att tillväxtupppoffringarna och stordriftsnackdelarna kan vara höga, men att man med god planering kan minska dem till en försumbar nivå. Syftet med artikeln är att identifiera dessa tillväxtupppoffringar och storleksnackdelar samt framförallt att finna åtgärder för att minska eller eliminera dem.

Material och metoder

Tillväxtupppoffringar och eventuella i kalkylerna försummade storleksnackdelar liksom möjligheter att minska dessa upppoffringar och nackdelar har kartlagts genom telefonintervjuer dels med lammproducenter som under senare år byggt upp för svenska förhållanden mycket stora fårbesättningar, dels med rådgivare som medverkat vid uppbyggande av sådana besättningar. För att finna möjligheter att på bästa sätt bemästra tillväxtupppoffringar och storleksnackdelar har framgångsrika producenter i olika delar av Sverige sökts för intervjuerna.

Listor över producenter och rådgivare upprättades av LRF:s fåransvarige Erica Lindberg och Sofia Persson Inköp Lamm, Scan AB. Listorna upptog sammanlagt 20 lammproducenter och tre rådgivare. Samtliga ställde upp för intervjuer. Producenterna hade 90-900 tackor (medeltal 380) hösten 2007 när intervjuerna genomfördes. De fyra minsta besättningarna med 90-225 tackor hade av olika skäl hindrats eller ännu ej hunnit genomföra planerade utökningar samt i ett fall minskat antalet tackor. Bortsett från dessa fyra besättningar hade man 250-900 tackor (medeltal 440) Ökningen av antalet tackor under tillväxtperioden var 10 – 230 (medeltal 80) per år. De med låg tillväxttakt hade sedan länge relativt stora fårbesättningar på gården. 80 % av de intervjuade producenterna planerade eller övervägde ytterligare utökningar av besättningarna.

Tillväxtupppoffringar är ökade kostnader och minskade intäkter av tillfällig natur före, under och efter ett företags tillväxt. De ingår inte bland de normala årliga kostnaderna och intäkterna när anpassning skett till en viss besättningsstorlek. Tillväxtupppoffringarna gör att likviditetsproblem kan uppkomma när man utökar besättningen trots att den långsiktiga lönsamheten kan vara god. Utifrån tidigare svenska studier av tillväxtupppoffringar inom lantbruksföretag (Renborg, 1970; Andersson, 1972) upprättades, som underlag för intervjuerna, en lista över tänkbara tillväxtupppoffringar i fårföretag. Listan innehöll följande punkter:

1. Lönsamhetsbortfall innan djurantalet i ett nytt fårstall uppnått avsett antal.

2. Lönsamhetsbortfall på grund av hög andel ungtackor, låg selektion vid egen rekrytering eller spridning av sjukdomar vid inköp av livtackor.
3. Merkostnad på grund av högt pris på inköpta livtackor.
4. Hög resursåtgång de första åren efter en besättningsutökning på grund av lärprocess eller ny oprövad teknik.
5. Låg skördenivå till följd av dålig hävd på åker- eller betesmark som arrenderats eller köpts för att producera foder till ett utökat djurantal.

Möjligheterna att minska eller eliminera tillväxtupppoffringarna kartlades genom att fråga producenterna vilka av listans problem eller andra problem man upplevt vid utökningen av besättningen och vad de skulle ha gjort annorlunda om de med vunnen erfarenhet skulle genomföra utökningen på nytt.

Nedanstående fyra tänkbara bestående storleksnackdelar kan göra det mindre lönsamt än vad figur 2 antyder, eller på andra sätt mindre attraktivt, att bygga upp stora fårbesättningar:

1. Brist på billig tillgänglig tillskottsmark för utökning av besättningen.
2. Investeringar och högre arbetsersättning krävs vid utökning av besättningen.
3. Stor bundenhet och pressad arbetsituation under lamningen i stora besättningar.
4. Risker i storskalig lammproduktion.

Förekomsten av sådana stordriftsnackdelar har kartlagts genom att producenterna fått uppge nackdelar med genomförd utökning av besättningen och hinder för ytterligare utökning. Vidare har rådgivarna frågats om orsaker till att det finns så få stora fårbesättningar. För att kartlägga motiven för att bygga upp större fårbesättningar har producenterna frågats om fördelarna med redan genomförda utökningar.

Resultat

Lönsamhetsbortfall innan nytt stall är fullt utnyttjat

Outnyttjade platser innan man fyllt ett nytt fårstall med djur innebär bortfall av täckningsbidrag (=intäkter minus särkostnader). Denna tillväxtupppoffring har begränsats i flertalet av de undersökta företagen tack vare att man börjat bygga upp besättningarna i befintliga byggnader. 35 % har fortfarande alla fåren i äldre byggnader som saknar lönsam alternativ användning. 35 % har minskat nybyggnadskostnaderna genom att man vid sidan av nya byggnader använder äldre byggnader eller håller fåren i utedrift med billiga väderskydd. Vid nybyggnad har man minimerat problemet med outnyttjad yta genom snabb utökning av djurantalet när byggnaden stått färdig. Detta har underlättats av att flertalet redan har haft relativt stora besättningar som byggts upp före nybyggnationen. I ett par fall har man minimerat den outnyttjade byggnadsytan genom att successivt bygga ut fårhuset allt eftersom besättningen utökats. Bygge i flera etapper leder dock till högre sammanlagd byggnadskostnad än omedelbart färdigställande av hela byggnaden.

Lönsamhetsbortfall på grund av hög andel ungtackor

Snabb uppbyggnad av besättningen genom hög andel ungtackor, låg selektion vid egen rekrytering eller inköp av undermåliga livdjur kan leda till låg produktion och därmed intäktsbortfall under tillväxtfasen. Bortsett från några producenter som byggt upp sina besättningar i långsam takt under många år med huvudsakligen egen rekrytering uppger

samtliga att avkastningen per tacka har varit lägre under tillväxtfasen än vad man uppnått, eller förväntar sig uppnå, när man kommit upp i avsett tackantal med normal åldersfördelning. I dessa senare fall har antalet producerade lamm per tacka och år varit 1,4-1,5 under besättningstillväxten medan man uppnått eller förväntar 1,8-2,0 när besättningen är helt utbyggd. 15 % av de intervjuade uppger att de fått in sjukdomar i besättningen genom livdjursinköp medan andra avstått från livdjursinköp av rädsla för att få in sjukdomar. För att minska sådana tillväxtkostnader vill man kunna köpa grupper av djur innehållande både tacklamm och äldre tackor med bra avelsvärde och hälsogaranti.

Merkostnad för inköpta livtackor

Inköpta rekryteringstäckor är dyrare än kostnaden för egen rekrytering (=slaktvärdet på välutvecklade tacklamm). Detta merpris varierar inom intervallet 100-500 kr i de undersökta besättningarna och har tenderat att öka de senaste åren när allt flera vill öka lammproduktionen. Många betonar att bra livdjur är värda ett betydande merpris. I vissa fall har inköpta tacklamm, trots merpris, haft mycket varierande kvalitet. En tidigare smågrisproducent ser detta som en stor nackdel jämfört med inköp av gyttor som alltid har hög och jämn kvalitet.

Hög resursåtgång under tillväxtfasen

20 % av de intervjuade uppger att fåren krävt väsentligt mera arbete än beräknat under uppbyggnadsfasen. Några har lagt ned mycket eget arbete vid nybyggnad för att spara kontantutlägg. Högre arbetsåtgång med fåren och eget byggnadsarbete leder till minskade möjligheter till annat inkomstbringande arbete eller långa arbetsdagar.

Låg skördenivå på ny mark

20 % av de intervjuade uppger att foderskördarna har varit låga under några inledande år på vissa marker som köpts eller arrenderats för att kunna utöka fårantalet. Detta gäller mer eller mindre igenvuxna gamla vallar och betesmarker. I sådana fall kan besättningsstorleken inte öka snabbare än vad fodertillgången medger såvida man inte köper foder. Dessutom uppkommer kostnader för att röja sly och förnya gamla vallar. Dessa problem har varit störst i skogsbygder. Här är å andra sidan arrendekostnaderna mycket låga i synnerhet på mark som haft dålig hävd då den arrenderats ut.

Brist på billig tillskottsmark

I kalkylerna bakom figur 2 förutsätts att egen mark saknar lönsam alternativ användning och att kostnaden för arrenderad mark är lika med gårdsstödet. Nettokostnaden för mark är sålunda noll i kalkylerna. 15 % av de studerade företagen har endast egen mark medan 85 % arrenderar en större eller mindre del av foderarealen. 35 % av företagen med arrende betalar arrendeavgifter som ungefär motsvarar gårdsstödet. Övriga 65 %, som främst är belägna i skogsbygder, betalar i genomsnitt mindre för arrendena än gårdsstödet. Sådana billiga arrenden kan göra att lönsamheten blir bättre än vad figur 2 antyder. Å andra sidan kan ytterligare utökning av besättningarna innebära att man måste skaffa sämre arronderad mark eller mark längre bort från gården. Detta leder i så fall till stigande marginalkostnader för odling och transporter av foder, djur och gödsel. Sådana merkostnader har inte beaktats i beräkningarna bakom figur 2. De kan vara betydande särskilt i skogsbygder med liten andel åker- och betesmark. Några av de intervjuade har

märkt eller befarar att arrendeavgifterna kan öka vid omförhandlingar bl.a. till följd av att nya ägare med ”andra värderingar än de gamla” tar över gårdarna.

80 % av de intervjuade planerar eller överväger att ytterligare utöka besättningarna, men hälften av dessa uppger att brist på tillgänglig (billig) mark inom rimligt avstånd väsentligt försvårar eller omöjliggör en utökning under överskådlig tid. Om tillgången på lämplig mark varit större hade många av dessa lammproducenter haft större besättningar redan idag. Samtliga intervjuade rådgivare anger att brist på mark i närheten av gården är en viktig orsak till att det finns så få stora fårbesättningar i Sverige. För att skapa foderunderlag till större besättningar, trots brist på lämplig mark i gårdens närhet, har följande åtgärder vidtagits av producenter eller föreslagits av rådgivare: Arrendera billig mark längre från gården och transportera foder och/eller betesdjur, omvandla egen skogsmark till jordbruksmark, byta skog mot jordbruksmark med grannar samt köpa grovfoder eller börja använda handelsgödsel för att öka foderskörden på tillgänglig areal. Rovdjursproblem gör att flera av producenterna i skogsbygder finner alternativet att transportera fåren till betesmarker långt från gården mindre tilltalande.

Behov av investeringar och krav på högre arbetsersättning

Figur 2 visar att lönsamheten kan försämrans om man går från en mindre besättning som sköts med billiga befintliga resurser till en större besättning som kräver nya byggnader, stängsel och maskiner införskaffade till marknadspris med lånade pengar samtidigt som kravet på arbetsersättning ökar från 100 till 170 kr/timmen. Sådan ökning av arbetsersättningen kan behövas för att bibehålla familjeinkomsten om man måste lämna ett annat arbete för att hinna sköta en större fårbesättning.

Så gott som samtliga intervjuade förefaller dock vara relativt nöjda med den lönsamhet som lammproduktionen ger efter genomförd utökning eller förväntas ge efter ytterligare utökning trots att man i stor utsträckning använder nya resurser med marknadspris. De med cirka 500 eller flera tackor menar att lammproduktionen ger minst samma nettoinkomst som alternativ verksamhet eller åtminstone väsentligt bättre lönsamhet än den man erhöll när man hade färre får. Många som inte uppnått cirka 500 tackor är medvetna om att man kunde tjäna mera i annan verksamhet men fårskötsel är deras stora intresse och roligare än alternativa arbeten. Dessutom slipper man tidsödande och kostbara arbetsresor om man arbetar hemma på gården. Ett par producenter med 200-300 tackor i befintliga byggnader är dock tveksamma huruvida utökning till cirka 400 tackor i nya byggnader är lönsam. Den enda producenten i undersökningen som avbrutit tillväxten och minskat fårantalet (från 200 till 100 tackor) gjorde det för att man fann intressantare arbete utanför gården med högre lön och därmed också större underlag för framtida pension än vad en utökad besättning till 300-400 tackor skulle ge. De intervjuade rådgivarna ser fårens bristande förmåga att betala nyinvesteringar och normal lön som en viktig orsak till att det finns så få stora fårbesättningar i Sverige.

Bundenhet och pressad arbetssituation under lamningen

Storskalig lammproduktion ger bundenhet och kräver mycket arbete under lamningen särskilt om man har raser med hög fruktsamhet. 35 % av de intervjuade producenterna uppger detta som en nackdel av redan vidtagen utökning av besättningen eller hinder för ytterligare utökning. Å andra sidan påpekar flera att bundenheten inte är väsentligt större

med t.ex. 500 tackor än med 100 och att man minskar arbetsbelastningen vid lamningen om man är två heltidssysselsatta denna period. Med två heltidssysselsatta som går i skift kan man ha mycket god övervakning och därmed goda lammingsresultat utan att arbetsåtgången per tacka blir särskilt stor i en besättning med t.ex. 500 tackor. Lantbrukare som tidigare haft mjölk- eller smågrisproduktion framhåller att bundenheten minskat sedan man övergått till får. Samtliga intervjuade rådgivare anger dock det stora arbetsbehovet vid lamningen som en viktig orsak till att det finns så få stora fårbesättningar i Sverige.

Ökade risker

Storskalig lammproduktion innebär risker särskilt vid investeringar i byggnader och stängsel, som kanske inte har någon lönsam användning om lammproduktionen misslyckas biologiskt eller blir olönsam på grund av marknads- eller politikförändringar innan investeringarna är avskrivna. Intervjuade producenter med vinterlammsproduktion uttryckte farhågor för att ökade lammpriser inte kommer att kompensera de ökade kraftfoderpriserna under hösten 2007. Däremot var det inte någon som uttryckte rädsla för försämrad lönsamhet till följd av att ökade spannmåls- eller bioenergi priser kan öka markens alternativkostnad eller att miljöersättningar och kompensationsbidrag minskar till följd av politiska beslut eller fortlöpande inflation som minskar värdet på nominellt oförändrade stöd.

Andra tillväxtupppoffringar och storleksnackdelar

Förutom ovan beskrivna tillväxtupppoffringar och storleksnackdelar angav närmare hälften av producenterna likviditetsproblem under tillväxtfasen som ett stort problem; alltså svårigheter att finansiera utgifterna för djurinköp, byggnation och foder etc. vid sidan av personliga utgifter innan inkomsterna fått full omfattning. En tidigare svinproducent angav sämre rådgivning än inom svinområdet som ett problem vid uppbyggnad av fårbesättningar. På en gård hade uteblivet bidrag för investering i nytt fårhus stoppat utökning av besättningen åtminstone tillfälligt. På en annan gård hade konflikter med grannar minskat intresset att utöka besättningen.

Diskussion

Det fordras cirka 500 tackor för att uppnå full täckning av alla kostnader inklusive lantarbetarelön, nya byggnader, nya stängsel och nya maskiner. Ännu större besättningar kan dessutom ge vinst (figur 2). I skogsbygder, särskilt i norra Sverige, kan höga kompensationsbidrag och miljöersättningar till vall samt låga arrendekostnader göra att full kostnadstäckning och vinst uppnås redan vid t.ex. 400 tackor. Trots storleksfördelarna finns huvuddelen av fåren i besättningar med mindre än 400 tackor (figur 1). Mätt i antalet besättningar dominerar de små ännu mera. 85 % av besättningarna har mindre än 50 tackor och endast 0,3 % har 400 eller flera (SCB, 2007). Besättningar med mindre än 50 tackor är inte lönsamma ens om de sköts med billiga befintliga resurser (figur 2). Sådana små besättningar kan dock motiveras med att de är lättskötta för fri- och deltidslantbrukare och kostnadseffektiva för att hålla landskapet öppet på gården. Men varför finns det så få stora besättningar som förefaller kunna bli lönsamma?

En utökning av besättningen från t.ex. 100 till cirka 400 tackor kan försäkra lönsamheten om den kräver investering i nya byggnader, maskiner och stängsel samtidigt som man

måste lämna ett arbete utanför gården för att hinna sköta den utökade besättningen (figur 2). De intervjuade som byggt upp besättningar i denna storleksklass använder dock fortfarande billiga befintliga resurser i stor utsträckning. Många övervintrar fåren helt eller delvis i billiga befintliga byggnader samtidigt som man begränsar maskininvesteringarna genom att samarbeta med grannar eller anlita maskinstationer. Det är vanligt att minst en i familjen fortfarande har inkomstbringande arbete utanför gården samtidigt som man tycker att det är mycket roligt att arbeta med får. Många kräver därför inte marknadsmässig lön för sitt arbete med fåren.

80 % av de intervjuade planerar eller överväger att ytterligare utöka besättningarna, vilket förbättrar lönsamheten både om utökningen sker med billiga befintliga resurser eller med nya resurser anskaffade med marknadspris enligt figur 2. En viktig anledning till att fortlöpande tillväxt är lönsam i företag är att det skapas outnyttjade resurser när ett företag växer. Tillväxten kan då fortsätta med låg marginalkostnad (Penrose, 1995). Detta bekräftas i många av intervjuerna. Det har uppkommit överskott på arbetskraft när man slutat ett arbete utanför gården för att bli lammproducent på heltid. Maskiner man skaffat för att kunna utöka besättningen har kapacitet för en ännu större besättning. Vid nybyggnad har man i vissa fall byggt större än vad som behövts för det djurantal man planerat för den närmaste framtiden därför att merkostnaden varit låg för den ytterligare ytan.

Ett stort hinder för fortsatt tillväxt är brist på lämplig billig mark i gårdens närhet enligt de intervjuade lantbrukarna, som trots detta lyckats bygga upp för svenska förhållanden mycket stora besättningar. Brist på sådan mark för foderodling torde, enligt intervjuade rådgivare, vara en viktig orsak till att många andra fårägare inte lyckats bygga ut sina besättningar. Ett sätt att lösa detta problem kan vara att köpa eller själv odla vinterfoder på något annat ställe där det finns billig mark och möjligheter att odla billigt foder. Man kan också transportera fåren till sådana ställen under betessäsongen. Stora rationella besättningar kan betala kostnaderna för lastbilstransporter av foder eller djur åtskilliga mil (Kumm, 2006). Rovdjursproblem kan dock göra det mindre attraktivt att ha betesdjur långt hemifrån. En lammproducent hade utökat sin foderareal genom att byta skogsmark mot jordbruksmark med en granne. En annan hade omvandlat skog till jordbruksmark efter slutavverkning. Det kan dock ta tid att finna lämplig billig arrendemark eller att skog, som kan omvandlas till fodermark, blir slutavverkningsmogen. En forcerad utbyggnad av besättningen kan leda till att man måste skaffa onödigt dyr tillskottsmark.

Fortsatt höga spannmålspriser kan göra att både arrendepriiserna och alternativkostnaden för egen mark ökar åtminstone i slättbygderna. Detta problem betonades dock inte av de intervjuade producenterna. Däremot var man bekymrade över de höga spannmålsprisernas mera direkta effekt på lammproduktionen i form av högre kraftfoderpriser. Men om markkostnaden är 1000 kr/ha blir även besättningar med 800 tackor olönsamma (Kumm, 2006) och vid 2007 års spannmålspriser är alternativkostnaden väsentligt högre än 1000 kr/ha i många slättbygder (Agriwise, 2007). Detta talar för att möjligheterna till att bygga upp stora lönsamma fårföretag är bättre i skogsbygder med sämre förutsättningar för spannmålsodling. I skogsbygder är dessutom miljöersättningarna till vall högre än i slättbygder. Å andra sidan är tillgången på åker- och betesmark sämre i

skogsbygderna. Ett sätt att undgå detta utvecklingshinder kan vara att, som en av producenterna, omvandla skog till bete efter slutavverkning (Kumm, 2007).

Problemet att skaffa tillräcklig areal för en lönsam besättning är mindre inom lammproduktionen än inom dikobaserad nötköttsproduktion. För full kostnadstäckning vid nya resurser anskaffade till marknadspris krävs cirka 100 ha foderareal inom lammproduktionen medan det krävs flerdubbelt större areal inom dikobaserad nötköttsproduktion (Kumm, 2006).

Ett betydande tillväxthinder inom lammproduktionen är enligt både producenter och rådgivare hög arbetsbelastning under lamningsperioden i större fårbesättningar. Detta problem är störst i besättningar med högt lammantal per tacka om man är ensam om att sköta övervakningen. I riktigt stora besättningar finns dock ekonomiska förutsättningar att vara två eller flera under lamningen, vilket minskar den enskildes arbetsbelastning och möjliggör kontinuerlig tillsyn och därmed god djurvälstånd och låg lammdödlighet.

Trots att besättningar med mer än 400-500 tackor kan vara långsiktigt lönsamma kan uppbyggnaden av sådana besättningar vara ekonomiskt påfrestande. Dyra inköpta livdjur och/eller hög andel ungtackor med låg avkastning första året liksom intäktsbortfall innan man nått fullt djurantal i en ny byggnad är exempel på vanliga tillväxtupppoffringar enligt intervjuerna. Smittspridning med inköpta djur är inte lika vanlig men kan få förödande konsekvenser i det enskilda fallet. Ett sätt att minska tillväxtupppoffringarna kan vara att bygga upp en så stor besättning som möjligt med egen rekrytering i befintlig byggnad och först därefter investera i ny byggnad. Sedan fortsätter man att utöka besättningen så snabbt som möjligt med egen rekrytering tills den nya byggnaden är fullt utnyttjad. En sådan start tillsammans med annat inkomstbringande arbete, som successivt trappas ned när lammproduktionen utökas, minskar också riskerna och ger värdefull erfarenhet inför den fortsatta tillväxten. Relativt långsam uppbyggnad kan också göra att man kan få billigare tillskottsmark än om man snabbt måste skaffa ny foderareal till en snabbt växande besättning.

Publicerade arbeten

Artikel i fårskötsel nr 1 2008. Den bygger på den bifogade populärvetenskapliga redovisningen och innehåller dessutom en illustrerande figur.

En förkortad version av den bifogade populärvetenskapliga redovisningen har sänts till SLU:s informationsavdelning i Skara för bearbetning till ett pressmeddelande.

Referenser

Agriwise, 2007. Områdeskalkyler från Sveriges lantbruksuniversitet..
<http://www.agriwise.org/>.

Andersson, B., 1972. tillväxtproblem vid en grupp expanderande lantbruk. En studie av tillväxtupppoffringar. Meddelanden från institutionen för ekonomi och statistik. Lantbrukshögskolan. Uppsala.

Fag, B. & Fag, N.-Å., 2007. Dyrare kraftfoder – vad gör vi? Fårskötsel nr 7 2007.

Jordbruksverket, 2006. Marknadsöversikt – animalier. Rapport 2006:35. Jönköping

Kumm, K.-I., 2006. Vägar till lönsam nöt- och lammköttproduktion. Rapport 11 institutionen för husdjurens miljö och hälsa.

http://publikationer.slu.se/Filer/Rapport_11.pdf.

Kumm, 2007. Lönsam betesdrift genom stora sammanhängande betesmarker.

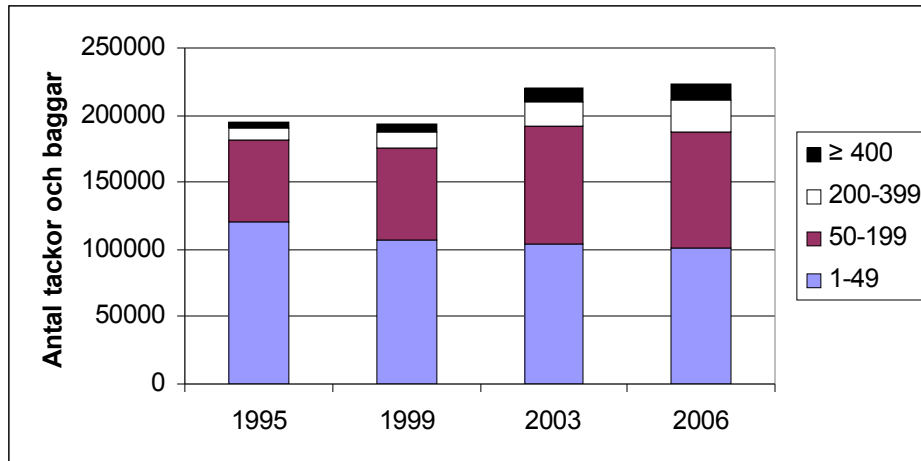
LRF Konsult, 2007. Lantbrukets lönsamhet 2007. Rapport 16 institutionen för husdjurens miljö och hälsa. http://publikationer.slu.se/Filer/Rapport_16.pdf.

Penrose, E., 1995. The theory of the growth of the firm. Oxford Univ. Press. 3 ed.

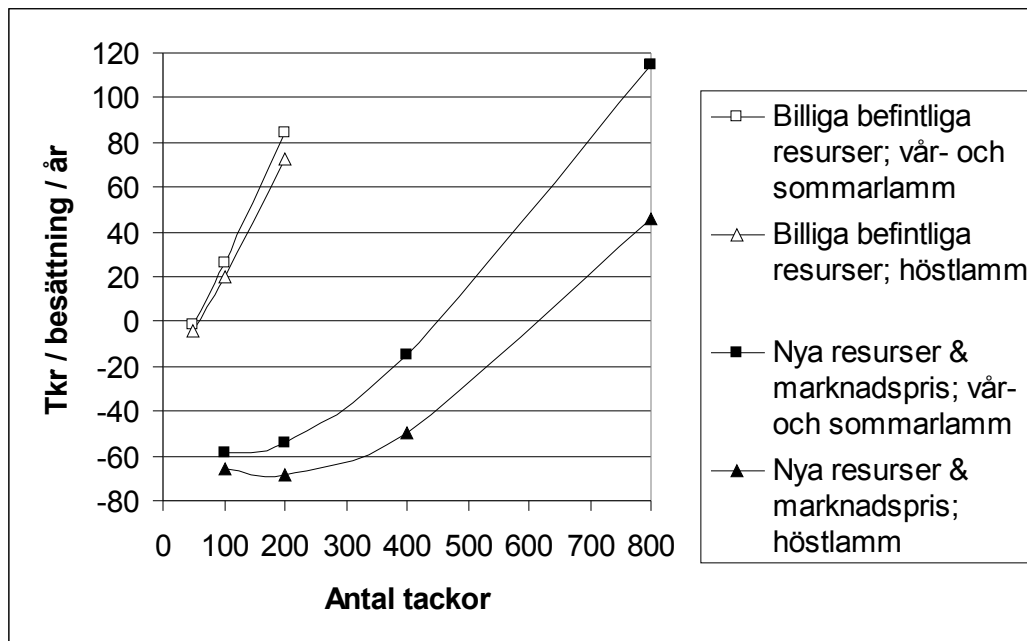
Renborg, U., 1970. Growth of the agriculture firm: Problems and theories. Review of Marketing and Agricultural Economics, 38 (2): 51-101.

SCB, 2007. Specialbearbetning av data i lantbruksregistret. Statistiska centralbyrån, Örebro.

Sveriges officiella statistik, 2007. Jordbruksstatistisk årsbok.

Figur 1. Sveriges fårbesättningar uppdelade i olika storleksgrupper olika år.
Källa: SCB 2007.

Figur 2. Samband mellan besättningsstorlek och intäkter minus kostnader i kombinerad vår- och sommarlammproduktion med korsningsfår och höstlammproduktion med gotlandsfår vid 2006 års priser. Produktionen per tacka och år är $2 \cdot 19,5$ respektive $1,8 \cdot 18,5$ kg slaktad vikt. Vid billiga befintliga resurser finns lämpliga byggnader, stängsel och maskiner utan lönsam alternativ användning samtidigt som brukaren endast kräver 100 kr/timme för sitt arbete och 2 % real ränta på sitt kapital. Vid nya resurser & marknadspris fordras investeringar i nya byggnader, stängsel och maskiner samtidigt som kravet på arbets- och kapitalersättning är 170 kr/timmen respektive 5 %. Markens alternativkostnad antas vara noll i båda fallen. Källa: Kumm, 2006.